

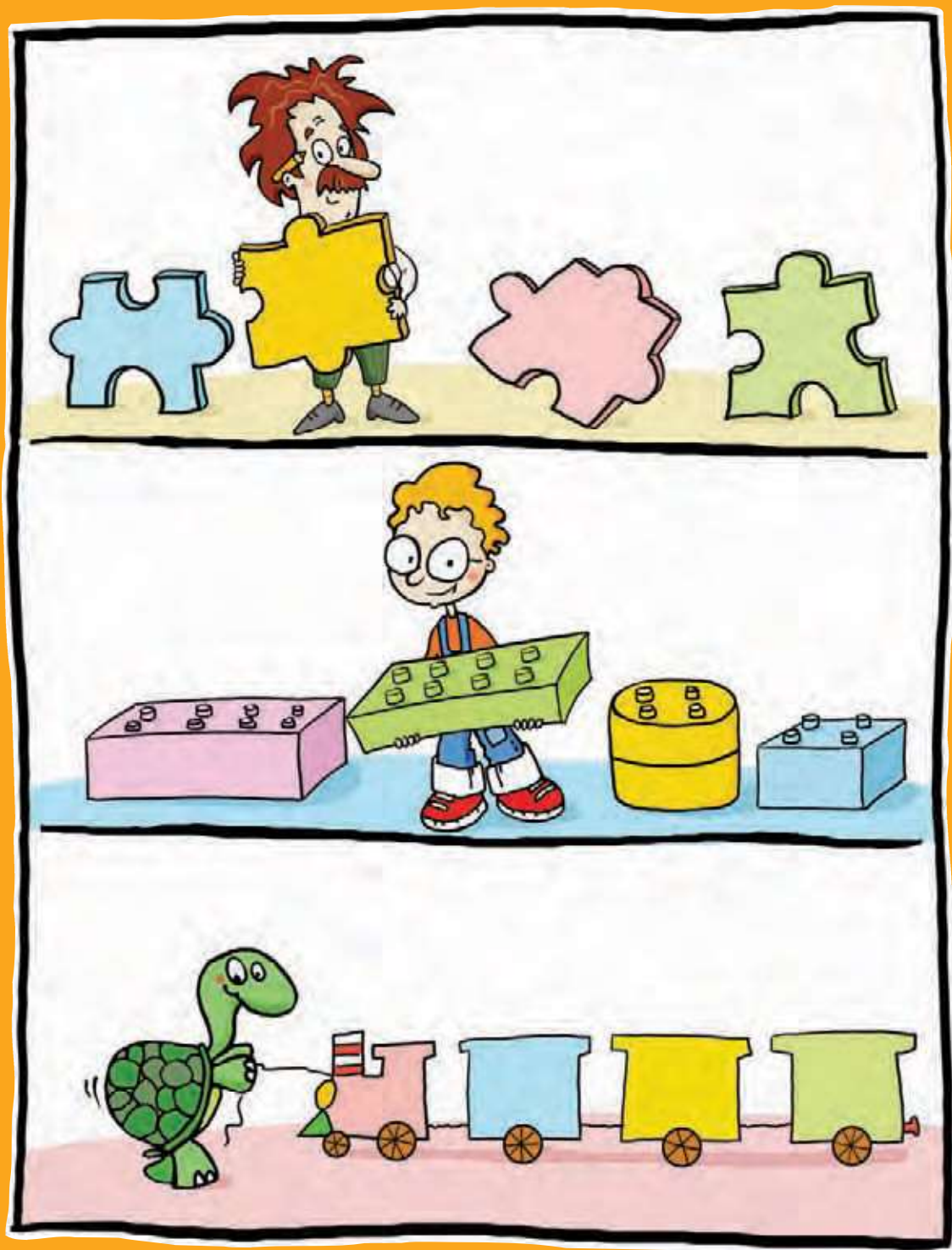
Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Μιλώ και γράφω -
Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές

Φωνολογία και γραφή

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Πώς δημιουργώ λέξεις;

3.1 Φθόγγοι

-
- Τώρα θα τα φυλάει η Αγγελίνα.
- Πάλι εγώ, παιδιά;
- Μα αφού ήρθε πάλι η σειρά σου!
- Ναι, δίκιο έχει η Ντίνα!
- Καλά, αρχίζω: πέντε, δέκα, δεκαπέντε...

Ο λόγος μας αποτελείται από λέξεις. → **πάλι – αφού – Ντίνα**

Στον γραπτό λόγο χρησιμοποιούμε τα **γράμματα** για να παρουσιάσουμε τις λέξεις.

Στον προφορικό λόγο, όμως, που είναι η βασική μορφή της γλώσσας, χρησιμοποιούμε τους **φθόγγους**¹, δηλαδή διαφορετικούς μεταξύ τους ήχους, που συνδυάζονται και σχηματίζουν άλλες λέξεις κάθε φορά.²

[π] - [α] - [η] - [ι], [α] - [φ] - [ου], [ν τ] - [ι] - [ν] - [α]

1. Εδώ παρουσιάζονται μόνο οι φθόγγοι που έχουν διαφοροποιητική αξία για τη σημασία των λέξεων (αυτό δηλαδή που οι ειδικοί ονομάζουν «φωνήματα», βλ. Γλωσσάρι).

2. Στη Γραμματική αυτή σημειώνουμε τους φθόγγους μέσα σε αγκύλες χρησιμοποιώντας ελληνικούς χαρακτήρες. Κανονικά, όμως, οι φθόγγοι σημειώνονται με ορισμένα σύμβολα που έχουν επιλέξει οι επιστήμονες για να παρουσιάσουν με ομοιόμορφο τρόπο τους ήχους όλων των γλωσσών του κόσμου. Τα σύμβολα αυτά αποτελούν το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο.

[π]

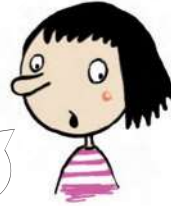
[α]

[ρ]

[ε]

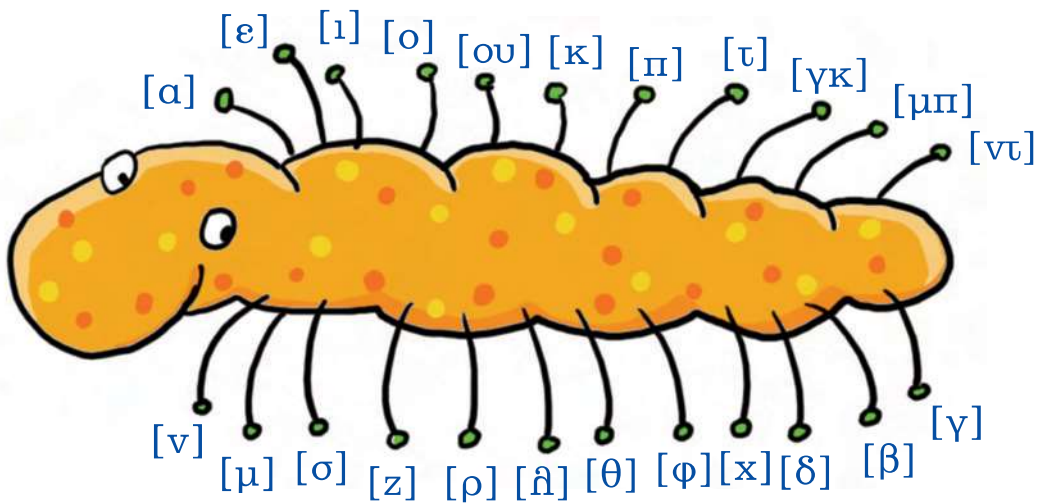

[α]

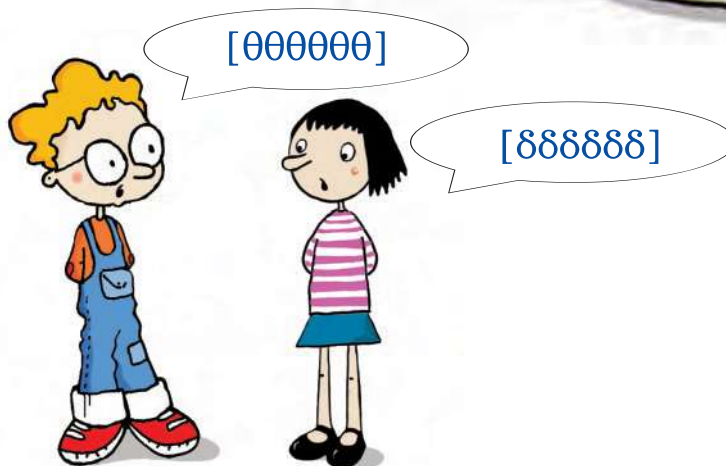
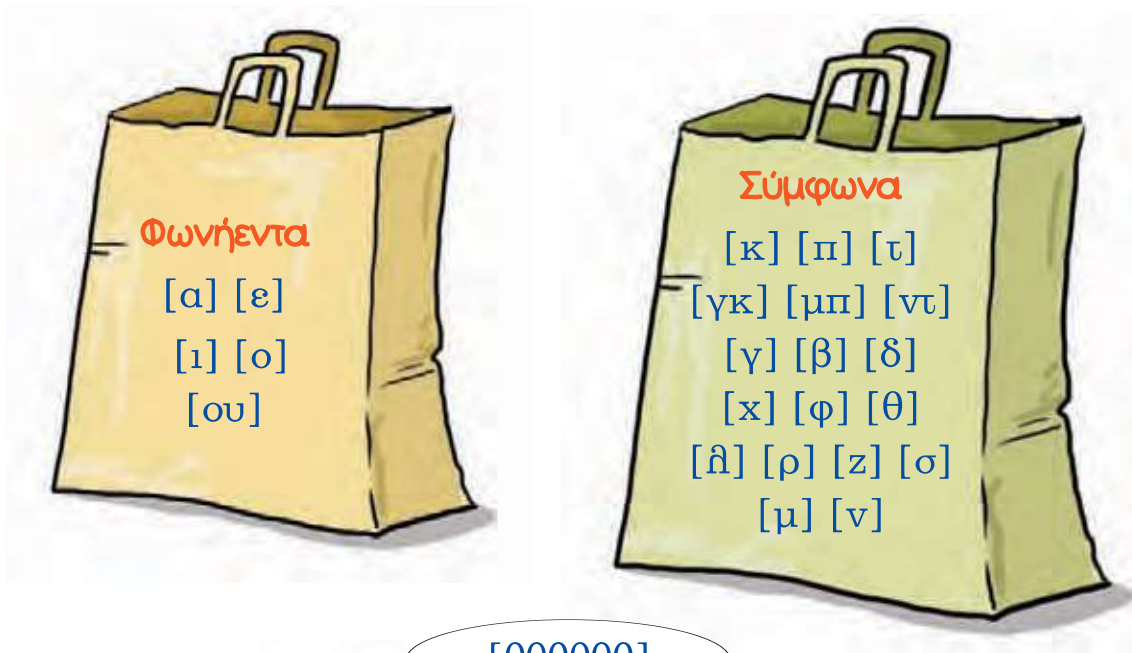
Ποια λέξη σχηματίστηκε;

Η ελληνική γλώσσα έχει 23 φθόγγους:

Οι φθόγγοι χωρίζονται σε **φωνήεντα** και **σύμφωνα**. Στα φωνήεντα, ο αέρας που βγαίνει από το στόμα μας δε βρίσκει κανένα εμπόδιο. Αντίθετα, στα σύμφωνα ο αέρας βρίσκει κάποιο εμπόδιο.

Τα σύμφωνα, ανάλογα με την **ηχηρότητα** που έχουν, μπορούν να χωριστούν σε άηχα και ηχηρά.

Άηχα είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν οι φωνητικές χορδές είναι ανοικτές και ο αέρας περνάει από αυτές δημιουργώντας μόνο ψίθυρο. Αυτά είναι τα: [π], [τ], [κ], [φ], [θ], [σ], [χ].

Ηχηρά είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν οι φωνητικές χορδές είναι μισόκλειστες και ο αέρας τις κάνει να πάλλονται. Αυτά είναι τα: [μπ], [ντ], [γκ], [β], [δ], [γ], [ζ], [μ], [ν], [ρν], [ρ].

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Πώς δημιουργώ λέξεις;

Εγώ ξέρω να ξεχωρίζω τα **ηχηρά** από τα **άηχα** σύμφωνα. Όταν ακουμπώ τα δάχτυλά μου στον λαιμό, νιώθω την ηχηρότητα που έχουν τα ηχηρά σύμφωνα. Αισθάνομαι έναν βόμβο στις φωνητικές χορδές. Στα άηχα –όσο κι αν προσπαθήσω– δε νιώθω τίποτα!

Ανάλογα με τον **τρόπο** που παράγονται, τα σύμφωνα χωρίζονται σε:

Κλειστά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν ένα εμπόδιο στην έξοδο του αέρα ανοίγει ξαφνικά. Ο αέρας που ήταν πίσω από το εμπόδιο απελευθερώνεται απότομα και έτσι παράγεται κάποιο από αυτά τα σύμφωνα. Αυτά είναι τα: [π], [μπ], [τ], [ντ], [κ] και [γκ].

Ξέρω! Αυτά προφέρονται μόνο μια στιγμή.

Ξέρω! Αυτά προφέρονται όση ώρα θέλουμε.
[φφφφφφφφφφφφ
φφφφφφφφφφφφ]
...

Τριτόμενα: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν δυο όργανα (π.χ. η γλώσσα και τα δόντια) πλησιάζουν τόσο πολύ το ένα το άλλο ώστε ο αέρας που περνάει ανάμεσά τους να δημιουργεί τριβή. Αυτά είναι τα: [φ], [β], [θ], [δ], [x] και [γ].

Υγρά: Είναι τα: [λ] και [ρ].

Ρινικά: Όταν τα προφέρουμε, ο αέρας βγαίνει μέσα από τη μύτη. Αυτά είναι τα: [μ] και [ν].

Συριστικά: Είναι τα: [σ] και [z].

Ανάλογα με τον **τόπο** (μέρος του στόματος) όπου παράγονται, τα σύμφωνα χωρίζονται σε:

Διχειλικά: είναι τα σύμφωνα που σχηματίζονται με τα χείλη. Αυτά είναι τα: [π], [μπ] και [μ].

Χειλοδοντικά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν το κάτω χείλος ακουμπάει στα πάνω δόντια. Αυτά είναι τα: [φ] και [β].

Ραχιαία: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν η ράχη της γλώσσας ακουμπά το πάνω μέρος του στόματος. Αυτά είναι τα: [κ], [γ], [χ], [γκ].

Φατνιακά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν η γλώσσα ακουμπά στα φατνία, δηλαδή το μέρος που είναι πίσω από τα επάνω δόντια. Αυτά είναι τα: [ν] και [ρ].

Οδοντικά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν η γλώσσα ακουμπά στα δόντια. Αυτά είναι τα: [τ], [ντ], [θ], [δ], [σ], [ζ] και [η].

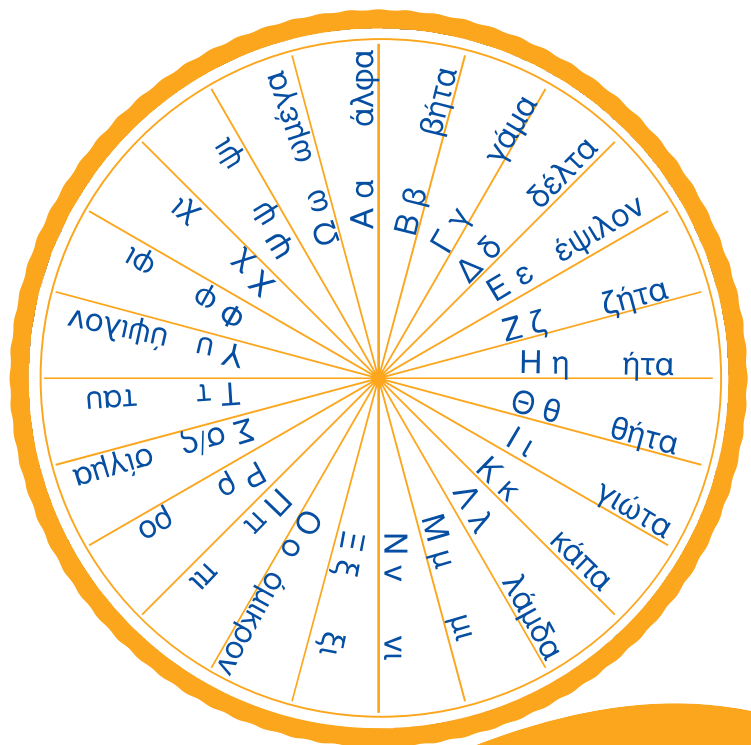
ΤΟΠΟΣ ΤΡΟΠΟΣ	Διχειλικά		Χειλοδοντικά		Οδοντικά		Φατνιακά		Ραχιαία	
	Α	Η	Α	Η	Α	Η	Α	Η	Α	Η
Κλειστά	[π]	[μπ]			[τ]	[ντ]			[κ]	[γκ]
Τριβόμενα			[φ]	[β]	[θ]	[δ]			[χ]	[γ]
Ρινικά		[μ]						[ν]		
Συριστικά					[σ]	[ζ]				
Υγρά						[η]		[ρ]		

Α: άηχα
Η: ηχηρά

3.2 Γράμματα

Γράμματα είναι τα σημεία του γραπτού λόγου που παριστάνουν τους φθόγγους. Π.χ. Το **π**, το **α**, το **λ** και το **ι** είναι τα γράμματα που χρησιμοποιούμε για να αναπαραστήσουμε τους φθόγγους [π], [α], [λ], [ι], που προφέρουμε όταν λέμε τη λέξη *πάλι*.

[α]	Α α
[ε]	Ε ε, Αι αι
[ι]	Η η, Ι ι, Υ υ, Ει ει, Οι οι, Υι υι
[ο]	Ο ο, Ω ω
[ου]	Ου ου
[κ]	Κ κ
[π]	Π π
[τ]	Τ τ
[γκ]	Γκ γκ, γγ
[μπ]	Μπ μπ
[ντ]	Ντ ντ
[γ]	Γ γ
[β]	Β β
[δ]	Δ δ
[χ]	Χ χ
[φ]	Φ φ
[θ]	Θ θ
[λ]	Λ λ
[ρ]	Ρ ρ
[ζ]	Ζ ζ
[σ]	Σ σ ς
[μ]	Μ μ
[ν]	Ν ν

Για να δούμε, τώρα, ποια είναι η αντιστοιχία ανάμεσα στους φθόγγους και τα γράμματα.

Διπλά λέμε τα γράμματα **ξ** και **ψ**, γιατί το καθένα παριστάνει δύο φθόγγους:
 $\xi = [\kappa] + [\sigma]$, $\psi = [\pi] + [\sigma]$

Το **σ** προφέρεται [z] πριν από ηχηρό σύμφωνο (π.χ. σβούρα, σμήνος).

Δίψηφα ονομάζονται δύο γράμματα μαζί που παριστάνουν έναν φθόγγο. Αυτός ο φθόγγος μπορεί να είναι είτε φωνήεν (δίψηφο φωνήεν) είτε σύμφωνο (δίψηφο σύμφωνο).

Δίψηφα φωνήεντα:

- Το **ο+υ = ου** για τον φθόγγο [ου], π.χ. **του ουρανού**
- Το **α+ι = αι**, που προφέρεται [ε], π.χ. **αρχαίος**
- Το **ε+ι = ει**, το **ο+ι = οι** και το **υ+ι = υι**, που προφέρονται [ι], π.χ. **τρέχει, άνθρωποι, υιός**

Δίψηφα σύμφωνα:

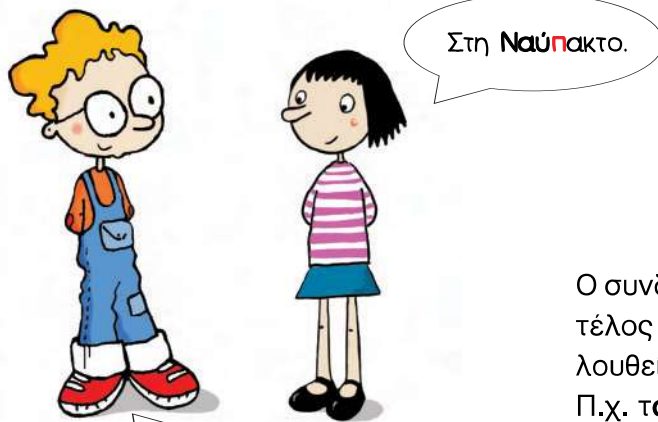
- Το **μ+π = μπ** για τον φθόγγο [μπ], π.χ. **μπαίνω**
- Το **ν+τ = ντ**, που προφέρεται [ντ], π.χ. **ντύνομαι**
- Το **γ+κ=γκ** και το **γ+γ=γγ**, που προφέρονται [γκ], π.χ. **αγκαλιά, φεγγάρι**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 11

Σημειώνω από πόσους φθόγγους και από πόσα γράμματα αποτελείται η καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις, όπως στο παράδειγμα.

Λέξη	Φθόγγοι	Γράμματα
παίζουμε	6	8
παιχνίδι		
αέρας		
ήσυχος		
φωνή		
εικόνα		
παροιμία		
όμως		
ουρά		
γκρίζος		
φεγγάρι		
μπαλόνι		
μπαστούνι		
ντρέπομαι		
ξύστρα		
ψαλίδι		
Σάββατο		
αλλού		
γράμμα		
υιός		

Οι συνδυασμοί **αυ** και **ευ**

Στη Ναύπακτο.

Ο συνδυασμός **αυ** προφέρεται [αφ] όταν είναι στο τέλος μιας λέξης ή όταν το γράμμα που τον ακολουθεί είναι άηχο σύμφωνο.

Π.χ. **ταυ**, **αυ**τοκινητάκια

Πού θα πάμε με το **αυ**τοκίνητο του μπαμπά;

Και τι θα φάμε **αύ**ριο;

Το **αυ** προφέρεται [αβ] πριν από φωνήεν ή ηχηρό σύμφωνο.

Π.χ. **αύ**ριο, **αυ**γά

Αυγά και πατάτες.

Με τον ίδιο τρόπο, το **ευ** προφέρεται [εφ] ή [εβ] στις αντίστοιχες θέσεις.

Π.χ. **ευ**χαριστώ, **ευ**εξία, **ευ**λογία

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 12

Γράφω στο τετράδιό μου τις λέξεις σε δύο στήλες, ανάλογα με το πώς προφέρονται ([αφ] ή [αβ]).

αυλή, αυτοί, ναυάγιο, αυγή, Ναύπλιο, Ναυσικά

Γράφω στο τετράδιό μου τις λέξεις σε δύο στήλες, ανάλογα με το πώς προφέρονται ([εφ] ή [εβ]).

ευχή, ευτυχώς, ευκαιρία, ευαγγέλιο, διεύθυνση, ανεύθυνος

Όμοια σύμφωνα

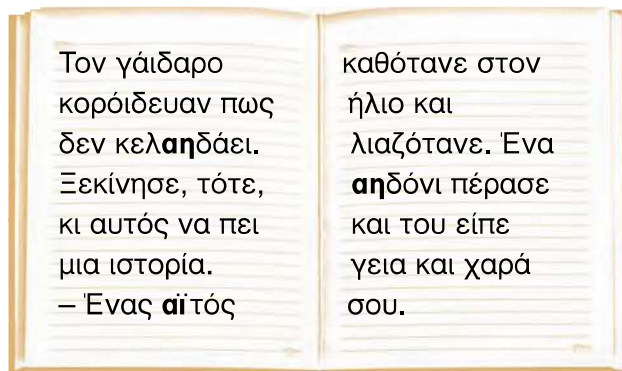
Μερικές φορές, έχουμε και **όμοια σύμφωνα**.

Σάββατο	αλλού	γράμμα
ββ = [β]	λλ = [λ]	μμ = [μ]

φεγγάρι
γγ = [γκ]

Ένα ζεύγος όμοιων συμφώνων (ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ) προφέρεται ως ένα σύμφωνο, εκτός από το ζεύγος **γγ**, που, όπως είδαμε, προφέρεται [γκ].

Διφθογγοί

Όταν δύο διαφορετικά φωνήεντα προφέρονται σε μία συλλαβή, αποτελούν μια **διφθογγο**. Συνήθως, το ένα από τα δύο φωνήεντα μιας διφθόγγου είναι το [ι] και σπανιότερα το [ου].

Π.χ. **αηδόνι**, **κελαηδάει**, **αϊτός**, **φράουλα** κ.ά.